

політичними та певними економічними змінами, які тоді відбувалися. Він являє собою одне єдине систематизоване зведення всіх кримінальних законів країни. В ньому конкретно визначаються його загальні положення та інститути кримінального права, які в свою чергу регулюють кримінальні правовідносини, а також визначається яке суспільно небезпечне діяння є злочинними і які покарання можуть бути застосовані до осіб, що є винними у їх вчиненні.

Література:

1. Кримінальний процес: конспект лекцій / О. В. Козаченко. – Миколаїв: Іліон, 2016. – 320 с.
2. Діденко В. П. Історія кримінального права України / Діденко В. П. – К.: Аван-пост-Прим, 2009. – 164.
3. Кузнецов В. В. Окремі напрямки удосконалення історико-правових досліджень Кримінального законодавства України // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. – 2016. – № 1. – С. 46–47.

УДК 342.34

БУСОРА Олександра

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ДЕМОКРАТІЇ

В сучасному світі демократія є найбільш затребуваною формою державного режиму, що дозволяє людям не тільки обирати керівників, а й здійснювати контроль над владою. Незважаючи на всі проблеми, які виникають в рамках демократичного правління, демократія краще за інших справляється з викликами сучасності. В багатьох країнах світу, які раніше не претендували на назву демократичних, робляться спроби створення демократичних механізмів управління суспільством.

Тому однією з найважливіших проблем загальнотеоретичного спрямування є дослідження демократії її форм та інституцій. Державна практика показує, що в процесі демократизації найбільших успіхів досягають ті держави, в яких поступово визрівали і встановлювалися демократичні інститути, супроводжувані формуванням відповідних культурно-правових цінностей.

Актуальність дослідження демократії її форм та інститутів обумовлюється сучасним станом демократичного розвитку України, що вимагає забезпечення державних перетворень, наукового переосмислення правових цінностей, на яких будується сучасна демократична, правова держава. Зазначене суттєво впливатиме на встановлення єдиних загальнолюдських принципів і стандартів, що є значимими для всього світового співтовариства. Це потребує відповідного розуміння такого явища, як демократія, яка є фундаментом правової держави і громадянського суспільства, показником його соціальної якості.

Неможливо стверджувати, що проблема демократії є малодослідженою. Аналізу цього важливого явища присвячуються праці вчених здебільшого в галузі конституційного права та політології, а також дослідження демократії з позицій теорії держави та права. Зробили значний внесок у формування теорії демократії, такі вітчизняні вчені як І. В. Головко, І. В. Застава, Н. В. Заєць, В. Л. Згурська, А. Колодій, А. І. Кормич, А. Р. Крусян, Н. А. Латигіна, Ю. М. Оборотов, Н. Пархоменко, В. Погорілко, С.С. Сон та ін. Предметом їх наукового інтересу стали проблеми категоріального розуміння і генези поняття демократії, її аналіз через призму загальних прав людини, розвиток громадянського суспільства, правової держави та її принципів.

Аналіз світового досвіду свідчить про різноманіття у розумінні демократії. Р. Даль слушно зауважує, що демократія обговорювалася, оскаржувалася, підтримувалася, ігнорувалася, затверджувалася, реалізовувалася, руйнувалася, а потім знову відновлювалася протягом століть. Але навіть за такий тривалий період згоди серед дослідників щодо деяких фундаментальних питань, що відносяться до сутності поняття демократії, так і не виникло [3, с. 134].

Хрестоматійним стало визначення демократії, окреслене А. Лінкольном у «Геттисбергському зверненні» у 1865 р.: «Наша нація, Божою волею, повинна відродити свободу, і хай у віках живе уряд народу, з народу, для народу» [6, с. 20].

Сучасні дослідники солідарні в тому, що класичне визначення демократії як народовладдя є непереконливим, оскільки народ в силу своєї численності не може керувати країною. Сьогодні є очевидним, що реальні важелі влади і впливу знаходяться у осіб та органів, що представляють громадян. Для демократії важливо, щоб народ виступав як джерело влади, а органи державної влади формувалися через процедуру виборів громадянами, що володіють рівними політичними правами.

Демократія є явищем правової дійсності, що спричиняє суттєвий вплив на усі сфери суспільного і державного життя; ідеальну модель суспільного устрою, що заснована на цінностях свободи, рівності і прав людини та громадянина; державний режим, що визначає пріоритетні способи здійснення влади. Вона, як наголошується у юридичній літературі, є багатоплановою категорією, яка виражає здійснення народовладдя передусім через рівність громадян, систему їх конституційних прав і свобод тощо [2, с. 16]. Необхідно звернути увагу на те, що в юридичній науці демократія виступає передусім як форма держави, заснована на здійсненні народовладдя шляхом забезпечення широких прав і свобод громадян, їх участі у формуванні і функціонуванні апарату політичної влади і контролю за його діяльністю.

Характеризуючи демократію, як форму держави, необхідно зазначити концепцію, відповідно до якої демократія є різновидом політичного (державного) режиму, тобто певного методу здійснення державної влади, який протиставляється тоталітарним й авторитарним режимам.

Ст. 5 Конституції України закріплює виключне «право народу виступати носієм влади та суверенітету і самому на свій розсуд визначати конституційний лад у державі, що не може бути узурповане жодними державними органами чи посадовими особами» [1]. Це право головного суб'єкта влади за вимогами Головного закону повинно реалізовуватися виключно шляхом безпосередньої демократії через пряме волевиявлення народу.

А. П. Крусян під прямим народовладдям розуміє політичний акт закріплення суспільно-владних відносин, що виникають у процесі прийняття рішень щодо нагальних проблем державного та громадського життя, який відбувається шляхом безпосереднього (особистого) волевиявлення народу та має нормативно-владний або оціночно-регулятивний характер [4, с. 231].

Представницька демократія – це комплексна категорія. Вона набуває свого значення через низку заходів та процедур, від формування представницького органу до здійснення контролю за його діяльністю [2, с. 368].

Сучасні моделі демократії реалізуються в різних формах, які дозволяють враховувати не лише національну специфіку, а й обумовлюються конкретними викликами реальної ситуації цивілізаційного розвитку. Так, моделям плюралістичної, партиципаторної, ліберальної, паритетної демократії тощо притаманні свої характерні параметри, які визначають їх відмінності від інших. Різні джерела походження дозволяють співіснувати стандартам і особливостям. А порівняння переваг і недоліків надає можливість обирати оптимальні варіанти, що забезпечують високу якість демократичного потенціалу.

У сучасній науковій літературі не існує єдиної думки щодо чітких критеріїв визначення інституту демократії. Аналіз усталених трактувань дає можливість визначити цей інститут, з одного боку, як комплекс принципів та норм, формальних і неформальних правил, котрі регулюють процеси у сфері політики, а з другого – як специфічну форму організації владної діяльності та сталій засіб впорядкованості політичних відносин, що забезпечують стабільне, тривале функціонування політичної організації суспільства як важливого елемента політичної системи [5, с. 68].

Інституціоналізація демократії в межах сучасної держави здійснюється через дві найнефективніші форми демократизації державного

управління: вибори та референдум. Латигіна Н. виділяє серед інститутів демократії також – народну законодавчу ініціативу [5, с. 251].

Основними формами референдумів за предметом їх проведення є: конституційний (на всенародне голосування виноситься проект конституції або конституційні зміни); законодавчий (на всенародне голосування виносяться певний законопроект або чинний закон); консультативний (проводиться з метою виявлення громадської думки щодо принципового питання розвитку держави).

Інститут референдуму, найповніше відображаючи сутність демократичного принципу народного суверенітету, не позбавлений низки вад, притаманних демократії як суспільному феномену. Практика дедалі ширшого використання референдумів, винесення на них питань соціального характеру, що спостерігається з другої третини ХХ ст., дозволяє говорити про цілком реальну можливість подолання більшості негативних явищ, що можуть виникнути в процесі реалізації громадянами власного права на волевиявлення.

Здійснений аналіз свідчить, що інституціоналізація демократії не працює, що призводить до відповідних деструктивних змін у всіх секторах інституційного простору системи державного управління. На сьогодні спостерігається тенденція радикальної зміни інституційних основ соціального порядку, що призвело до соціально-політичного хаосу, деструкцій, соціальної нестабільності, яка супроводжується агресивним внутрішньополітичним конфліктом.

Крім того, демократію можна вважати не просто можливістю чи бажаною метою, а об'єктивно існуючою у правовому полі дійсністю, реалізованою можливістю, хоча ще не в цілком завершеному, ідеальному вигляді, адже правова дійсність, як згадувалося, це не лише позитивні, а й негативні прояви, якими у цьому аспекті можуть бути пріоритет державних інтересів над інтересами людини, корупція, правовий нігілізм, низький рівень правової і політичної культури тощо [7, с. 28].

Таким чином, у сучасному розумінні термін демократія передбачає певну систему влади, по суті являє собою форму організації політичного життя, яка відображатиме вільний і конкурентний вибір населенням тієї чи іншої альтернативи суспільного розвитку. Демократія – це спосіб функціонування політичної системи, організації суспільного життя, заснований на визнанні народу в якості джерела влади, на його праві брати участь у вирішенні державних і громадських справ і наділення громадян досить широким колом прав і свобод.

Демократичні цінності сучасної України мають бути зорієнтовані на європейську модель, це ті суспільні ідеали, які повинні лежати в основі взаємодії влади і суспільства та здійснювати відповідний регулятивний вплив.

Література:

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Головка І. В. Стан та перспективи формування ліберальної демократії в Україні / І. В. Головка // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. – К.: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. 27. – С. 367–375.
3. Даль Р. Демократия и ее критики / Р. Даль; пер. с англ. под. ред. М. В. Ильина. – М.: РОССПЕН, 2003. – 576 с.
4. Крусян А. Р. Концепт демократії в науково-практичній парадигмі сучасного українського конституціоналізму / А. Р. Крусян // Право України. – 2013. – № 8. – С. 72–81.
5. Латигіна Н. Походження сучасної демократії: нетрадиційний погляд / Н. Латигіна // Дослідження світової політики: 36. наук. праць. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2005. – Вип. 32. – С. 250.
6. Невичерпність демократії: Видатні діячі минулого і сучасності про вільне, демократичне суспільство і права людини / упоряд. О. І. Терех, Я. Г. Оксюта. – К.: Український письменник, 1994. – 174 с.
7. Фисун А. А. Демократия, неопатримониализм и глобальные трансформации / А. А. Фисун. – Харьков, 2006. – 351 с.

УДК 342.31

ГЛІБКО Наталія

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Для демократизації суспільства, реформування держави необхідна не тільки ефективна законотворча, політико-юридична діяльність, а й формування громадянського суспільства – структурованість спільноти, усвідомлення людьми вартісності їхніх інтересів, цінування власних і чужих прав, гідності й свободи, шанування правил та процедур суспільно-політичної взаємодії. Держава потрібна громадянському суспільству, аби запобігти загрози руйнування спільноти, що незмінно виникає у її додержавному чи позадержавному стані, коли кожна людина почувається цілком вільно і керується лише власними інтересами і уявленнями про належне.

З огляду на багатогранність «громадянського суспільства» існує багато визначень даного поняття, в межах філософії, політології та соціології. Адже формування громадянського суспільства пов'язано з розвитком демократії, ринковою економікою та становленням правової держави – інакше кажучи, з глобальним соціальними перебудовами, в ході якого мали б виникнути структури суспільного контролю, гарантують зворотний зв'язок між людиною і суспільством. Дослідженням даної категорії займалися такі вчені: В. І. Безродна, Т. М. Бельська, І. В. Кипич, А. В. Козьмініх, А. Колодій, Ю. М. Оборотов, Н. Оніщенко, С. П. Соляр, Ю. М. Тодика, Є. О. Харитонов та інші.